

**ПРИРОДНЕ ПРОМЈЕНЕ
СТАНОВНИШТВА
ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1497 ДО 2018
ГОДИНЕ**

Проф.др сц. Божидар М. Бојовић

- Промјене које се дешавају код становништва представљају једне од најразноврснијих и најдинамичних појава које се одвијају у природи. Посматране у времену и простору, означавају се као механичке и природне промјене. **Механичким промјенама** означавају се миграције и имиграције становништва, и миграциони салдо као резултанта тих кретања. **Природне промјене** (рађање, родност, умирање, природни прираштај и др.) су последица природних процеса који се стално и непрекидно, у времену и простору, збивају у становништву. Суштински, исход природних и механичких промјена одражава се као кретање, односно, промјена укупног броја становника на одређеној територији.

- На простору данашње Црне Горе, од 1453. године, времена када се послије Зетске државе, простор од четири нахије први пут помиње под тим именом, дешавале су се и дешавају се промјене у простору и становништву, по много чему специфичне. У временском периоду дужем од пет стотина година, Црна Гора се просторно увећала **7** пута, а број становника се увећао **60** пута

Подаци на основу којих смо анализирали природно кретање становништва Црне Горе, изворно и методолошки су различити, што је сасвим разумљиво када се проучава један тако дуг временски период. Као први организовани попис становништва Црне Горе на основу којег се може пратити не само број, већ читав низ других обележја становништва, био је 1921. године, када је Црна Гора била у саставу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (СХС). Од те године, у овом раду користимо податке званичне статистике, а за ранији, знатно дужи период, користили смо податке из више извора, различитих у методолошком начину добијања, али, свакако, важеће историјске поузданости.

Само излагање ће имати три тематске цијелине

1.

СТАНОВНИШТВО И ПРОСТОР КРОЗ ВРИЈЕМЕ

2.

ПОКАЗАТЕЉИ ПРИРОДНИХ ПРОМЈЕНА
СТАНОВНИШТВА

3

ЗАКЉУЧЦИ

- **1592.** године.
- Непознати калуђер из неке од нахија извршио је **1592.** године попис становништва по племенима , у њеним тадашњим границама. Те податке је касније изнио А.Соловјев у прилогу “Попис црногорских племена из 1592. године”. Стара Црна Гора је имала **1.700** кућа- **8.500-10.200** становника
 - А.Соловјев тврди да је попис црногорских племена из 1592. године од непознатог калуђера најизворнији и да је, по њему, сигурнији од података које је дао Болица, по чијем су се попису равнали многи испитивачи црногорске прошлости. Болица је 1614 године (двадесет година касније од непознатог калуђера), „набројао око 3.400 кућа“.

1692.године Основну дилему да ли је кроз разлике у броју кућа ова два извора постојала значајна разлика у броју становника четири нахије Старе Црне Горе у односу на податке из турских дефтера, разрешава которски провидур Никола Ерица у Извјештају 1692. године. Ерица у веома документованом извјештају наводи да је у старим црногорским областима тог међувремена живјело **12.418** становника у **48** села (58). Од тога је **дјеце** било 5.909 (**47,5%**), бораца 2.212 (**17,8%**), стараца и жена 4.230 (**34.9%**).

Табела 2. Становништво Црне Горе 1692.године са крајевима који тада нијесу припадали Црној Гори

Нахија, крај, насеље	Бораца	Жена и стараца	Дјеце	Свега
Стара Црна Гора (Катунска, Црмничка, Љешанска и Ријечка нахија)	2.219	4.230	5.909	12.418
Кучи, Бјелопавлићи, Пипери и Ровчани	2.470	419	449	3.338
Будва	113	87	117	317
Паштровићи	228	345	539	1.112
Побори	28	30	42	100
Маине	72	132	124	328
Херцег Нови (град и околина)	862	1.294	2.316	4.472
Зупци	198	133	200	531
Жупа	236	560	318	1.114
Дробњаџи	450	600	950	2.000
Никшић	1.600	3.200	4.000	8.800
Пива	320	700	980	2.000
Грахово	331	500	1.035	1.966
Свега	9.127	12.230	16.979	38.396

Н. Ерица даје податке и за неке друге крајеве који тада нијесу припадали Црној Гори. Највише становника имали су крајеви Старе Херцеговине (Никшић, Х.Нови, Дробњаџак, Пива, Зупци). У сваком случају, подаци које даје Никола Ерица, указују да током 150 година у нахијама Старе Црне Горе није било пораста становника. **Насупрот постоји пад.** То потврђује и академик Јован Томић, који у предгодору издања „Извјештаја которског провидура Н.Ерица из 1692.године“ у Београду 1914. године пише да је „Црна Гора прије морејског рата имала 141 село, а фебруара 1692.године три петине је било уништено“. То је вријеме када борбу за голи опстанак народа предводи Митрополија ЦПСПЦ. То су времена тешких похара, сталних ратова, пустошења, првог разура Цетињског манастира, исламизације. То је вријеме када Божидар Вуковић Подгоричанин одлази у Венецију да тамо штапа црквене ћириличне књиге за богослужбу, које су уништене у разореним храмовима при похарама, то је вријеме Царевог лаза (1712) и „крвавог Ћуприлићевог љета“(1714)

- *Сто година касније , на крају 18. вијека*
- **1762 године** аустријски пуковник Паулић : даје веома прегледне демографске податке о становништву Црне Горе тога времена. Он наводи да у четири нахије тадашње Црне Горе (Катунска, Ријечка, Пјешивачка Љешанска) има 4.084 куће са нешто преко **40.000** становника, од чега око 10.000 бораца (25,0%). Према његовим подацима у Црној Гори је тада било више жена него мушкараца.
- Паулић даје низ других важних података. Нпр. описује Црногорце као снажне и лијепе људе. Он даје и један веома важан податак – да су вјеридбе (заруке) рано , још у узрасту 12-13 година.

- Подаци из страних извора о броју становника током 19. вијека
- *Уједначени, поузданији*

Период 19. вијека	Аутори	Извори	Број становника	
			Стара Црна Гора	ЦРНАГОРА /Нахије/
Почетак	М.Московљевић(1800)	Француски	40.000	
	Т.Ђорђевић (1806)	Француски	38.160	
	Т.Никчевић	Француски	36.400	
Средина	Д.М.Костић (1851)	Аустријски	60.000	119.000
Крај	П.Шварц (1979)	Аустријски		160.000(46.8%)
	П. Ровински (1880)	Руски		150.000
	Брокхаус (1900)	Аустријски		160-165.000

ДОМАЋИ ПОПИСИ ПРИЈЕ И ПОСЛИЈЕ БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА 1879. ГОДИ

1865.ГОДИНЕ , подаци пописа 1863/4

у “Орлићу “

неуједначени и мање поуздани

1879. године

Насеље	Мушки		Женски		Укупно	
	Бр	%	Бр	%	Бр	%
ЦРНА ГОРА	99.889	50.9	96.349	49.1	196.238	100.0
Катунска	32.723	51.3	31.015	48.7	63.738	100.0
Ријечка	13.127	50.3	12.970	49.7	26.097	100.0
Црмнуичка	14.272	50.4	13.997	49.5	28.269	100.0
Љешанска	7.978	51,9	7.389	48.1	15.367	100.0
НАХИЈЕ	68.100	51.0	65.371	49.0	133.471	100.0
Брда са Морачом и Васојевићима	31.789	50.6	30.978	49.4	62.767	100.0

- Према пописној години (14.10.1863-14.10.1864) , Црна Гора је имала 196.238 становника (50.9% мушки, 49.1% женски). Нахије су имале 133.471 становника, а Брда са Морачом и Васојевићима 62.767 становника
- Овим пописом добијено је неколико података виталне статистике, о којима ћемо касније

Послије Берлинског конгреса 1879.године организован је попис становника који су у кратком року извршили писари под контролом капетана , као најодговорнијих локалних представника власти у капетанијама, а по наредби министра унутрашњих дјела Маша Врбице.! Према том попису, у 42 капетаније било је 55.000 становника , са око 5 чланова по једном домаћинству (65,42). **Подаци непоуздани!**

1909 (Први попис у Књажевини ЦГ. 317.856 становника (56.5% мушки. **Подаци непоуздани!**

Подаци за исти попис:

1910 (Државни архив) 222.015

1914. (Стенографске биљешке 454: 220.000

САЖЕТИ ПРИКАЗ ТЕРИТОРИЈА И СТАНОВНИШТВА ЦРНЕ ГОРЕ 1497-1913.

Територија

- До 1796 Нахијска Црна Гора (300 г)
- 1796 (Битка на Крусима): Бјелопавлићи и Пипери
- 1820: Ровца и Морача
- 1852 Кучи, Васојевићи, Братоножићи
- 1876-78 Ослободилачке борбе: Стара Херцеговина-Никшић, Дробњак, Шаранци, Х.Нови, Рудине; Подгорица, Спуж, Бар, Улцињ...
- 1913 Балкански ратови Пљевља, Б.Поље, Плав, Гусиње... Метохија

Становништво

- Ради боље прегледности кретања и раста становништва у дугом периоду, када недостаје званична статистика, потенцираћемо територијално увећавање Црне Горе и број становника у кључним датумима везаним за сабирање једнородног народа:
- 1497/ Турски дефтер **12.876** (21.460)
- 1523
- 1570 Турски дефтер **17.706** (29.520)
- 1692 (Никола Ерица) **12.418**
- -----
- 1762) Нахијска Црна **40.000**
- Гора. Паулић,
- -----
- 1796 (Битка на Крусима) **САБОРНОСТ**
- -----
- 1909 (Стеног. биљешке) **220.000**
- 1921. (Први званични
- статистички попис) **311.341**
- -

САЖЕТИ ПРИКАЗ ПОВЕЋАЊА СТАНОВНИШТА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1497 ДО 2013.ГОДИНЕ

Године	Раздобље у годинама	Територије	Распон у броју становника	Повећањ У броју	Годишње
1523-1570	43	Нахијска Црна Гора (Цетињска, Ријечка, Црмничка, Љешанска)	15.630-17.706	2.076	44
1570-1692	122	Нахијска Црна Гора (Цетињска, Ријечка, Црмничка, Љешанска)	17.706- 12.418	Мање 5,288	-43
1692-1796	104	Нахијска Црна Гора (Цетињска, Ријечка, Црмничка, Љешанска)	12.418- 40.000	+ 27.500	264
1796-1909	113	Нахијска Црна Гора (Цетињска, Ријечка, Црмничка, Љешанска)+ Бјелопавлићи, Пипери (1799), Морача и Ровца(1820), Братоножићи 1849), Васојевићи из Горњег Полиња и Куи дјелимично (1852), Грахово, икшићка Жупа, пола Бањана, Дробњак и Ускоци (1858), Подгорица, Никшић, Колашин, Спуж, Бар, Улцињ, Бањани , Пива, Голија, Шаранци, дио Васојевића преко Лима и Злоречице (1876-1878)	40.000-220.000	+ 180.000	1,592
1909-1921	14	+ Пљевља, Бијело Поље, Рожаје, Плав, Гусиње, Метохија	220.000-311.341-	91.000	6524

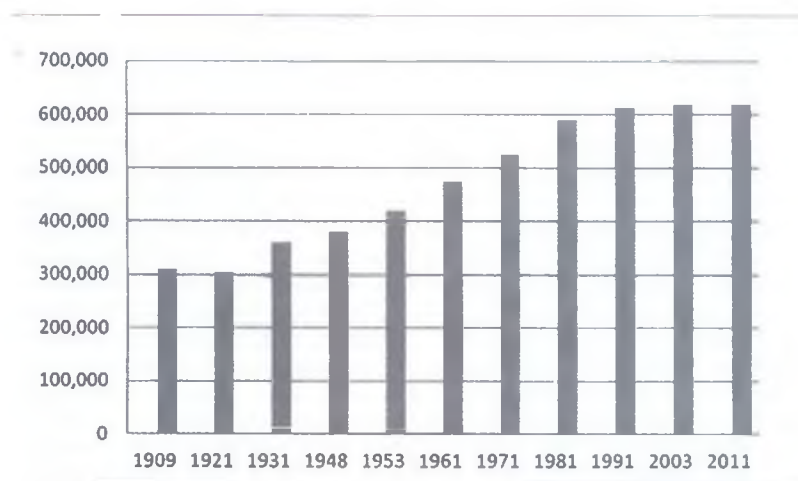
- *Живјећи изоловано, у сталној борби за опстанак, становништво Старе, нахијске Црне Горе се у времену од 1497/1523 до 1796 (период од близу 300 година !) повећало за свега 23.000 !.*
- У времену од 1570 до 1692. године , (више од 120 година)када није било још организованог отпора пред отоманским освајачем , периоду сталних похара и страдања, смањен је број становника за 2.500-5.000.
- **Животна снага** народног опстанка почеће у нахијску Црну Гору да се улива **САБОРНОШЋУ** послије велике побједи на Крусима 1796. године када ће јој се присајединити прво Брда (Бјелопавлићи и Пипери), а затим друга **ПЛЕМЕНА ЈЕДНОРОДНОГ НАРОДА**

МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА

Ако се искључи недостак организоване статистичке службе, коју Црна Гора у то вријеме није могла ни имати, као и не ријетко, свјесно прикривање или лажно приказивање података у околностима које су то наметале, свакако, да су великим разликама у подацима о броју становника Црне Горе доприносиле миграције, које су током 18, 19 и почетка 20 вијека биле честе и бројне

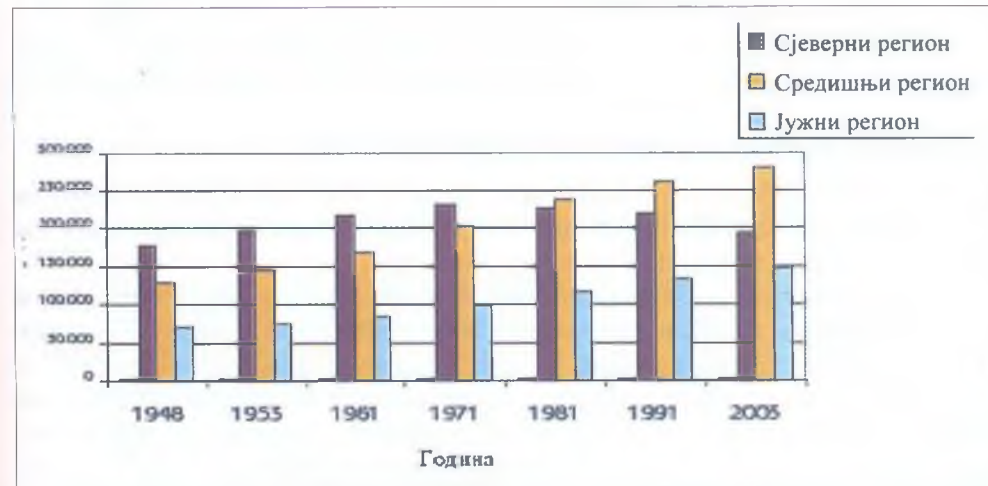
- Опстајући у готово немогућим условима сталне боре са вјековним непријатељем, Црна Гора није била у стању да пружи становништву ни елементарне могућности за живот. Уз то, послије тешких похара, страдања гладних година, завада, сеобе су биле, некад, једини излаз за опстанак. Одлазило се далеко најчешће у Србију, али и у Русију, Турску, Аустрију, Италију, Грчку и Америку. Осврт на неколико докумената из сеоба за Србију, су по много чему карактеристични:
- **1823. године, Петар I** се обраћа кнезу Милошу Обреновићу, уз молбу за пресељење житеља у Србију: “Мени би се чинило колико да би се овдје у добром бићу находили; јер би они били међу својом јединовјерном и јединокрвном браћом”
- **1844. године Његош** се обраћа кнезу Александру Обреновићу: “наш народ, који се исељава из Црне Горе у Србију, буде како браћа Срби примљен и да их из благоволе населити по онијема мјестима која су физически и климатом прилична њиноме отечеству”
- Другом половином 19.вијека исељавање Црногораца у Србију готово се непрестано наставља, а понекад, нарочито послије Берлинског конгреса, још јаче интензивира.
- **1906. године**, према стенографским белјешкама из црногорске скупштине, сматрало се да у Србији живи преко 100.000 људи поријеклом из Црне Горе
- **Јован Цвијић**, каже: “Србија је, од прије, а нарочито од Милошевог доба, била и остала уточиште велике масе становништва, не само из Црне Горе већ и из Херцеговине, и Боке, која је у њој нашла нову домовину”
- **Миграције исламизираниог становништва Црне Горе, значајније послије Балканскох ратова !**

КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1909 ДО 2011.ГОДИНЕ

- *Попис становништва 1921.године* је први организован и систематски начин добијања не само поузданог броја, већ и других обиљежја становништва Црне Горе. Тада је Црна Гора улазила у састав Краљевине СХС, и у оквиру њених данашњих граница живјело је 311.341 становника. На последњем попису, 2011.године, Црна Гора је имала 620.029 становника. Током 90 година становништво се увећало за **308.688** становника. Просјечан годишњи пораст био је 3.429 становника. Релативни раст становништва за овај период био је 99.1%, са стопом раста до 2003. године 0.8%. Интезитет повећања становништва између пописних периода би је врло различит. Далеко највећи између 1921 и 1931(15.6%). са тенденцијом опадања, да би између два последња пописа био негативан. **Нагли пад настаје 1981- 1991. (10.1%), а посебно послије 1991(5.2%) до 2003 (0.8%).** **Од 2003 до 2011 је број становника смањен за 116!**

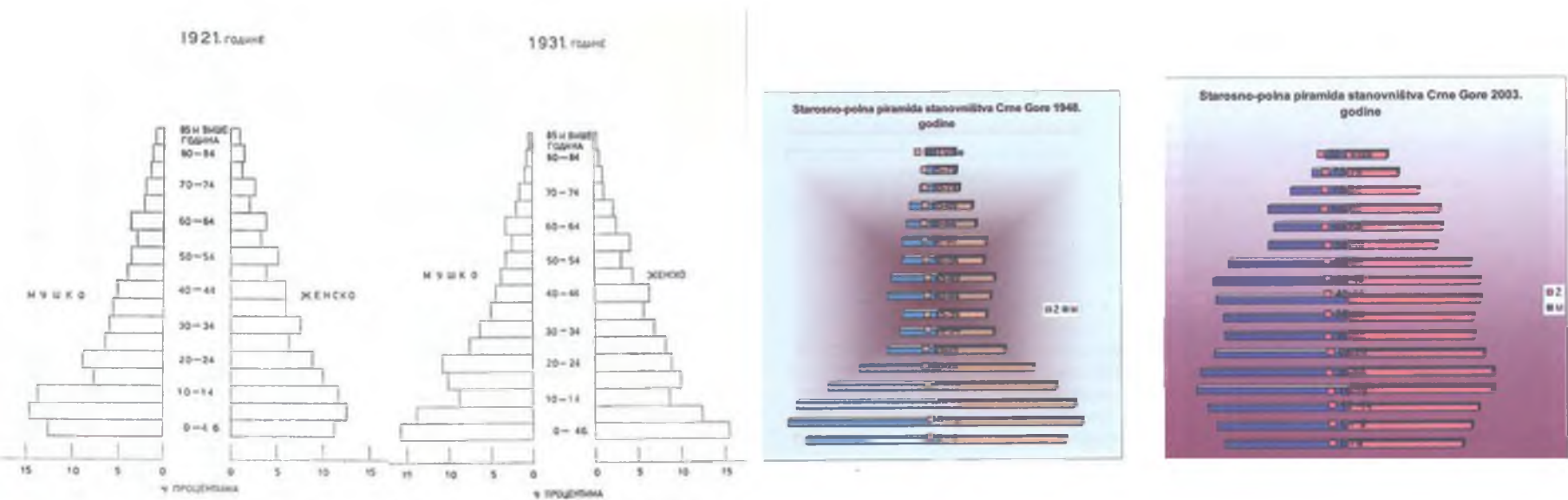
КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА ПО РЕГИОНИМА

- *Послије Другог свјетског рата* и првог послератног пописа становништва 1948.године до последњег пописа 2011.године, одвија се различита дистрибуција и рекло би се, драматична динамика у дистрибуцији становништва по регионима **Сјеверни регион**, који је до 1971.године најбројнији и до тада са сталним порастом броја становника, од те године почиње да се празни да би се тај тренд и даље настављао све до данашњих дана. Средишњи и јужни (приморски) регион биљеже константан пораст броја становника у свом овом периоду (Графикон 2)

СТАРОСНА СТРУКТУРА УКУПНОГ СТАНОВНИШТВА ЦРНЕ ГОРЕ ДО 2011.ГОДИНЕ

Показује структурне промјене:

- **1921.** Старосна пирамида указује на младо становништво, али због губитака у 1. свјетском рату, генерација 0-4 године, која треба да је најбројнија у темељу пирамиде, значајно је окрњена
- **1931.** Пирамида је сада у пуној мјери прогресивног типа, група 0-4 године је обновљена и најбројнија, али окрњеност ратне генерације, сада 10 година старије
- **1948.** Пирамида је такође, прогресивног типа и веома слична оној из 1921. године. Такође, смањена је због рата, група 0-4 године
- **2003 и 2011.** старосна пирамида има регресиван тип: становништво је старо са значајно суженом Окрњеност пирамиде, посебно од мушког становништва у генерацијама 30-39 година, указује на интезивну емиграцију ван Црне Горе!

КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА ПО НАЦИОНАЛНОСТИ

је прича за себе:

До 1948. године, док су се уважавали критеријуми науке, народног осјећања и памћења, о националном саставу становништва Црне Горе све је казано у Земљопису Књажевине Црне Горе за ученике трећег разреда основних школа, које је у више издања штампала Државна штампарија на Цетињу:

- “Сви људи, који живе у нашој домовини, јесу Срби, већином православне вјере, а има их мало римокатоличке и мухамеданске”
- Земљопис Књажевине Црне Горе за ученике трећег разреда основних школа, Цетиње, Државна штампарија 1909.
- За оне који траже још потврда, ево шта пише познати Туски историчар и географ Хаџи Калфа о становништву Нахијске Црне Горе: “ У првој половини 17. столећа, становништво Црне Горе је било састављено од Срба и нешто Арбанаса”

КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА ПО НАЦИОНАЛНОСТИ

и тако је било на попису 1921, 1931...:

Националност	1921	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2003	2011
Црногорци			342.009	366.611	383.988	355.632	494.488	380.467	267.669	278.865
Срби	290.303	272.702	6.707	13.864	14.087	39.512	19.407	57.453	193.414	178.110
Албанци	18.838	18.096	19.423	23.460	25.803	35.671	37.735	40.415	31.163	30.439
Муслимани		61.038		6.424	30.665	70.236	78.080	89.614	24.625	20.537
Бошњаци									48.184	53.605
Хрвати			6.806	9.814	10.664	9.192	6.904	6.244	6.811	6.021
Католици		26.070								
Југословени										
Роми					1.559	10.943	31.243	26.159	1.860	
Остали %	0,4		0,6	0,7	1,6	0,5			6,3	1,01
Укупно	311.341	360.044	377.189	419.873	471.894	529.604	584.310	615.055	620.145	620.029

• % Црног. - - 90.6

• Срби 93.2 75.7 1.7

• 1948. године Црногорци, као новопрокламована нација чине 90.6%, становништва Црне Горе. Срба, до тада „јединог народа „ је свега 1.7%! Црногорци, на свим пописима до 2003. године су већински народ, мада се проценат смањује са 90.6% у 1948 на 61.8% на попису 1991. године. На следећа два пописа (2003 и 2011) Црна Гора нема већинског народа. Црногораца, као најбројнијих је 2003. године 43.%, а 2011. 44,7%. Срба , 31.1% на попису 2003. А 27.8%, на попису 2011.године. Овакве неприродне промене у националном изјашњавању државотворног народа Црне Горе резултат су насилног преименовања аутохтоног већинског српског народа у Црној Гори у Црногорце, од стране актуелне власти током 80 година, како би Црногорци као већински народ били гарант очувања њихове визије државе. Муслимана, на првом попису 1971. године када се и званично изјашњавају као нација, било је 13.2%. На следећа два пописа проценат је нешто већи (14.6% у 1991.години), а на попису 2003 године проценат Муслимана је свега 3,97%, јер се већи дио њих изјаснио Бошњаци, којих је било 7,76%. На попису 2011, проценат Муслимана пада (3.3%, а Бошњака расте (8,6%). Заступљеност Хрвата и Албанаца у послеријатном периоду је у опадању. Негативни тренд је нешто израженији код Хрвата (1,8% у 1948., а 0,97 у 2011.години),, него Албанаца (5,1% 1948, а 4,9% 2011.године).

- КРОЗ ДОСАДАШЊЕ ИЗЛАГАЊЕ САГЛЕДАНО ЈЕ **КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА КРОЗ ВРИЈЕМЕ**, КАО СУМАРНЕ ПРОМЈЕНЕ БИОЛОШКЕ СУПСТАНЦЕ НАРОДА НА ПРОСТОРИМА САДАШЊЕ ТЕРИТОРИЈЕ ЦРНЕ ГОРЕ.
- Тиме смо завршили прву тематску цјелину
- ЗА ЦЈЕЛОВИТИ УВИД У ТЕ ПРОЦЕСЕ НЕОПХОДАН ЈЕ ШТО ОБУХВАТНИЈИ ПРИКАЗ **ПРИРОДНИХ ПРОМЈЕНА** КАО ФАКТОРА КОЈИ СУ ДОМИНАНТНО УСМЈЕРАВАЛИ ЊИХОВЕ ТОКОВЕ.
- Прелазимо на другу тематску цјелину

2.

ПОКАЗАТЕЉИ ПРИРОДНИХ ПРОМЈЕНА СТАНОВНИШТВА

Природне промјене су последица природних процеса који се стално и непрекидно у времену и простору , збивају у становништву. На природна кретања становништва, која имају посебно велики значај у мултифакторијалним и демографским проучавањима и истраживањима, утиче читав низ фактора.: друштвена средина, културни, образовни, односно цивилизацијски ниво, његова полна и старосна структура, и посебно економске, религијске и миграционе карактеристике . Једна од битних карактеристика природних промјена становништва је да се оне одвијају у дугом временском периоду и да им се последице испољавају , некада и послије дужег периода.

Постоје бројни и разноврсни статистички показатељи , или компоненте природних промјена становништва , од којих су најважнији:

- рађање (наталитет),
- остварена родност (фертилитет),
- умирање (морталитет)
- природни прираштај

СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЉИ – КОМПОНЕНТЕ ПРИРОДНИХ ПРОМЈЕНА

(РАЂАЊЕ, РОДНОСТ, УМИРАЊЕ, ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ)

- ПРИКАЗАТИ КРОЗ ВРИЈЕМЕ И ПРОСТОР
- АНАЛИЗИРАТИ
- УПОРЕДИТИ СА СВИЈЕТОМ
- ДАТИ ПРОЈЕКЦИЈУ ДО 2050 ГОДИНЕ
- ДАТИ ЗАКЉУЧАК О ДЕМОГРАФСКОЈ СИТУАЦИЈИ У ЦРНОЈ ГОРИ

А. РАЂАЊЕ (НАТАЛИТЕТ)

Данас, веома висока стопа наталитета (преко 40 живорођених на 1000 становника) је једна од битних карактеристика заосталих, сиромашних, преиндустријских земаља. То су друштва у којима доминира улога мушкарца на женом **Према** извјештају УН највећу стопу наталитета имају Нигер (51,6%), Мали (49,1%) и Уганда (47,8%).

- Основни и најважнији природни процес који се дешава у становништву је рађање, односно наталитет. Интезитет рађања се изражава просјечним бројем живорођених на 1000 становника, односно стопом наталитета. **Стопа наталитета**, или скраћено наталитет, може да буде:
- врло висок (40% и више),
- висок (30-39%),
- средњи (20-29%),
- низак (15-19%)
- врло низак (испод 15%).

Најнижа стопа наталитета која осигурава једноставну репродукцију становништва је 14%.

Država	Zivorodeni na 1,000 stanovnika								
	2008.	2020-2025.			2045-2050.				
		Srednja	Visoka	Niska	Kons-tantna	Srednja	Visoka	Niska	Kons-tantna
Italija	8,18	7,7	10,1	5,3	7,1	8,5	11,7	5,5	6,6
Njemačka	8,18	8,1	10,5	5,5	7,4	8,2	11,7	5,2	6,4
Austrija	8,65	9,2	11,8	6,3	8,3	9,3	12,8	6,1	7,1
Češka	8,85	9,4	11,9	6,8	8,1	10,4	14,0	7,1	7,4
Bosna i Hercegovina	8,83	8,3	10,8	5,4	7,3	7,6	11,3	4,3	5,4
Slovenija	8,97	8,8	11,1	6,3	7,5	9,6	13,1	6,5	6,8
Litvanija	9,11	10,0	12,7	7,0	8,3	9,9	13,9	6,3	6,8
Srbija	9,19	10,8	13,5	8,0	10,1	10,3	14,1	6,8	8,8
Grčka	9,45	8,3	10,8	5,7	7,5	8,9	12,4	5,8	6,8
Mađarska	9,51	9,4	12,0	6,6	8,1	9,8	13,5	6,5	8,8
Bugarska	9,51	8,5	10,6	6,1	7,3	9,2	12,9	5,9	6,3
Švicarska	9,59	10,0	12,8	7,1	9,2	10,6	14,3	7,4	8,4
Ukrajina	9,60	9,7	12,0	7,2	7,5	10,6	14,5	6,9	6,4
Hrvatska	9,64	9,3	11,8	6,6	8,3	9,6	13,4	6,2	7,2
Belorusija	9,71	8,6	11,1	5,8	7,7	8,5	12,4	5,1	6,2
Španija	9,72	9,2	11,4	6,8	7,9	9,7	13,0	6,7	7,3
Litvija	9,78	10,0	12,3	7,2	8,3	10,6	14,5	7,0	7,3
Poljska	10,04	8,6	11,1	5,8	7,7	8,3	12,0	5,0	6,1
Švedska	10,13	11,5	14,1	8,7	11,5	11,0	14,7	7,7	11,1
Belgija	10,15	10,9	13,5	8,2	10,4	10,6	14,1	7,2	9,9
Turska	18,7	14,6				11,7			
Albanija	15,3	13,9				10,9			

Izvor: CIA The World Factbook – Country Comparison birth rate (12. 3. 2009) and World Population Prospects The 2008 Revision Population Database (17. 9. 2009)

- Од шест највећих земаља Европске уније (Њемачка, Велика Британија, Француска, Италија, Пољска, Шпанија)) најугроженије су Италија и Њемачка које имају нижу стопу наталитета од свих европских земаља (8.1). Ово ће имати за последицу драматично смањење становништва у овим земљама..

РАЂАЊЕ (НАТАЛИТЕТ) У ЦРНОЈ ГОРИ 1950-2018

(Све до Другог свјетског рата Црна Гора је имала високу стопу рађања)

Према подацима из “Орлића” 1865, у 4 нахије Старе Црне Горе од 14.10.1863 до 14.10.1864. , која је тада имала 133.741 становника , било је **4.555** живорођене дјеце. Наталитет је значи, био, висок (**34.1%**) Првих година послје 2.свјетског рата, све до 1959. године наталитет је, и даље, висок (**изнад 30%**), а потом опада, да би од 1991. године био низак, **а послје 1999. године пада испод 14% нивоа неопходног за просто обнављање становништва!**

Tabela 9. Broj živorođenih i stopa nataliteta po godinama od 1950. do 2011. godine

Godina	Broj živorođenih	Stopa nataliteta	Godina	Broj živorođenih	Stopa nataliteta
1950.	11.904	30,0	1980.	10.542	18,2
1951.	12.898	31,7	1981.	10.335	17,9
1952.	13.308	32,0	1982.	10.579	17,8
1953.	13.880	32,9	1983.	10.567	17,8
1954.	14.428	33,7	1984.	10.521	17,4
1955.	13.550	31,1	1985.	10.724	17,5
1956.	13.654	31,0	1986.	10.455	16,9
1957.	13.751	30,8	1987.	10.567	16,9
1958.	13.684	30,2	1988.	10.190	16,1
1959.	12.614	27,4	1989.	9.634	15,1
1960.	13.127	28,1	1990.	9.380	14,6
1961.	12.994	27,4	1991.	9.609	15,6
1962.	13.006	26,9	1992.	9.524	15,3
1963.	12.982	26,4	1993.	8.922	14,2
1964.	12.599	25,1	1994.	8.887	14,1
1965.	12.333	24,2	1995.	9.492	15,0
1966.	12.209	23,5	1996.	9.094	14,2
1967.	11.485	21,8	1997.	8.758	13,7
1968.	11.027	20,6	1998.	9.211	14,2
1969.	11.259	21,6	1999.	8.828	13,8
1970.	10.636	20,3	2000.	9.184	13,9
1971.	10.866	20,5	2001.	8.839	14,4
1972.	10.938	20,3	2002.	8.490	13,8
1973.	10.665	19,6	2003.	8.344	13,5
1974.	10.551	19,1	2004.	7.849	12,6
1975.	10.557	18,9	2005.	7.352	11,8
1976.	10.711	18,9	2006.	7.531	12,1
1977.	10.738	18,7	2007.	7.834	12,5
1978.	10.584	18,2	2011.	7.215	11,6
1979.	10.365	17,6			

Висок

Средњи

Низак

Врло низак

РАЂАЊЕ (НАТАЛИТЕТ) ПО ОПШТИНАМА

Tabela 12. Živorodeni na 1.000 stanovnika po opštinama i regionima 1953–2011.

Opština Region	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.	2011.
CRNA GORA		27,4	20,5	17,7	15,6	13,5	11,6
SJEVERNI		31,7	22,5	18,0	15,5	13,4	10,6
Andrijevića						11,2	9,5
Berane		26,4	22,2	16,8	14,0	15,4	11,4
Bijelo Polje		27,6	25,6	22,0	17,5	14,4	12,0
Žabljak		14,0	11,6	14,5	11,4	8,5	7,8
Kolašin		16,8	24,2	14,9	11,0	9,7	9,7
Mojkovac		22,6	20,2	16,4	14,3	12,0	8,6
Plav		25,9	25,4	16,6	14,8	15,7	11,2
Plužine		15,6	16,4	12,1	4,8	7,5	5,5
Pljevlja		16,0	16,1	24,9	24,4	20,0	9,9
Rožaje		37,1	38,1	24,9	24,4	20,0	15,7
Šavnik		14,0	14,9	9,9	10,9	6,4	11,6
SREDIŠNJI		25,8	20,0	18,0	16,5	14,2	12,4
Danilovgrad		9,4	12,2	12,0	17,4	11,0	9,5
Nikšić		19,1	19,7	16,4	14,7	12,4	11,2
Podgorica		21,9	21,5	16,0	17,5	15,9	13,4
Cetinje		16,6	20,0	15,9	15,5	9,0	10,0
JUŽNI		20,1	17,4	16,5	13,9	11,6	11,0
Bar		19,4	16,8	16,6	14,1	12,5	11,7
Budva		14,0	17,4	19,6	15,8	13,8	12,2
Kotor		15,4	16,3	17,6	13,4	11,0	11,5
Tivat		16,1	17,6	19,1	12,7	9,7	10,9
Ulcinj		21,7	21,0	15,0	14,5	11,8	10,2
Herceg Novi		16,3	16,1	14,4	12,9	10,6	10,0

- У односу на регионе, до 1981. године највећи број живорођене дјеце је из сјеверног региона, и то у значајно већем проценту од учешћа становништва ове регије у укупној популацији Црне Горе. Послије 1981. године, када је дошло до популационог пражњења сјеверне регије, највећи проценат живорођене дјеце долази на средишњи регион у који се слива претежно младо репродуктивно становништво сјеверног региона. **Од општина Рожаје** има далеко највећи наталитет (15,7 у 2011). **Најнижи** наталитет је у општинама сјеверног региона: Плужине (5,5), Пљевља (6,5) и Жабљак (7,8).

- **Пројекција према варијантама фертилитета**
- Према средњој варијанти пројекције за петогодишње периоде до 050.године, просјечан број живорођене дјеце, током једне године, у Црној Гори ће се клретати :
 - 2015-2020 године 8.294 (стопа 12.0%)
 - 2025-2030 8.542 (стопа 11.4%)
 - 2045-2050 8.885(стопа 10.6%)

Б. РОДНОСТ (ФЕРТИЛИТЕТ)

Фертилитет је ефективно рађање унутар групе жена у фертилном периоду (15-49 година). Родност или фертилитет једне популације најбоље изражава **стопа укупног фертилитета (СУФ)**. Она представља просјечан број живорођене дјеце коју у репродуктивном добу роди једна жена. Да би се обезбиједила проста репродукција, стопа укупног фертилитета (СУФ) треба да буде на нивоу **2,1** дијете по жени у фертилном периоду. **Стопа виша од 2,1** доноси популациони раст, док стопа нижа од 2,1 резултира смањењем становништва, уколико не постоји имиграција и емиграција, односно уколико је њихов салдо једнак нули. **Највећу стопу укупног фертилитета** имају младе афричке земље (Мали са 7,34 и Нигер са 7,29 дјеце на једну жену у фертилном периоду).

Најнижу стопу укупног фертилитета имају Литванија (1.22) и Чешка (1.22).

• ЕВОПСКЕ ЗЕМЉЕ СА НАЈНИЖОМ СУФ

Данас око **42%** свјетске популације живи у земљама које не могу да обезбиједи не просто обнављање становништва. Од двадесет европских земаља са највећом родности, само **Турска** са стопом укупног фертилитета 2.21 обезбјеђује просту репродукцију. Чак и **Албанија**, у којој се деценијама одржава висока стопа наталитета и фертилитета, последњих година биљежи пад стопе укупног фертилитета (2.01 у 2008. години). Од већих европских земаља, Француска стоји најбоље (СУФ 1.98), све су остале у далеко тежем положају: В. Британија 1.66, Немачка 1.41, Русија 1.40, Италија 1,30, Шпанија (1,30).

Tabela 6. Dvadeset zemalja Evrope sa najnižom stopom rađanja uz projekciju do 2050. godine prema različitim stopama fertiliteta

Država	Živorodeni na 1.000 stanovnika								
	2008.	2020–2025.				2045–2050.			
		Srednja	Visoka	Niska	Kons-tantna	Srednja	Visoka	Niska	Kons-tantna
Italija	8,18	7,7	10,1	5,3	7,1	8,5	11,7	5,5	6,6
Njemačka	8,18	8,1	10,5	5,5	7,4	8,2	11,7	5,2	6,4
Austrija	8,65	9,2	11,8	6,3	8,3	9,3	12,8	6,1	7,1
Češka	8,85	9,4	11,9	6,8	8,1	10,4	14,0	7,1	7,4
Bosna i Hercegovina	8,83	8,3	10,8	5,4	7,3	7,6	11,3	4,3	5,4
Slovenija	8,97	8,8	11,1	6,3	7,5	9,6	13,1	6,5	6,8
Litvanija	9,11	10,0	12,7	7,0	8,3	9,9	13,9	6,3	6,8
Srbija	9,19	10,8	13,5	8,0	10,1	10,3	14,1	6,8	8,8
Grčka	9,45	8,3	10,8	5,7	7,5	8,9	12,4	5,8	6,8
Mađarska	9,51	9,4	12,0	6,6	8,1	9,8	13,5	6,5	8,8
Bugarska	9,51	8,5	10,6	6,1	7,3	9,2	12,9	5,9	6,3
Švajcarska	9,59	10,0	12,8	7,1	9,2	10,6	14,3	7,4	8,4
Ukrajina	9,60	9,7	12,0	7,2	7,5	10,6	14,5	6,9	6,4
Hrvatska	9,64	9,3	11,8	6,6	8,3	9,6	13,4	6,2	7,2
Belorusija	9,71	8,6	11,1	5,8	7,7	8,5	12,4	5,1	6,2
Španija	9,72	9,2	11,4	6,8	7,9	9,7	13,0	6,7	7,3
Litvija	9,78	10,0	12,3	7,2	8,3	10,6	14,5	7,0	7,3
Poljska	10,04	8,6	11,1	5,8	7,7	8,3	12,0	5,0	6,1
Švedska	10,13	11,5	14,1	8,7	11,5	11,0	14,7	7,7	11,1
Belgija	10,15	10,9	13,5	8,2	10,4	10,6	14,1	7,2	9,9
Turska	18,7	14,6				11,7			
Albanija	15,3	13,9				10,9			

Izvor: CIA The World Factbook – Country Comparison birth rate (12. 3. 2009) and World Population Prospects The 2008 Revision Population Database (17. 9. 2009)

РОДНОСТ (ФЕРТИЛИТЕТ) У ЦРНОЈ ГОРИ

(Све до Другог свјетског рата Црна Гора је припадала високофертилитетним подручјима)
И после рата, СУФ је висока. 1951. године, **на 1 жену у фертилном периоду долази 4,7 живорођене дјеце**. Веома висока је и Стопа општег фертилитета: на **1000 жена** у репродуктивном периоду долази **133,6 живорођене дјеце**.

1991 СУФ је пала испод 2.1 и од тада је у сталноом опадању. На последњем попису, 2011 је 1.65. И нето стопа репродукције је пала испод 1.0 после 1991. године! То је био аларм за узбуну!

• СУФ, (

Мањи
од 2.1

Godina	Živorodeni	Stopa ukupnog fertiliteta	Stopa opšteg fertiliteta	Neto stopa reprodukcije
1951.	12.898	4,67	133,6	1,86
1961.	12.994	3,40	113,3	1,47
1971.	10.866	2,70	79,9	1,23
1981.	10.335	2,23	68,1	1,04
1991.	9.606	2,05	63,1	0,98
2000.	9.184	2,07	55,0	0,98
2001.	8.839	1,98	52,6	0,92
2002.	8.499	1,87	54,5	0,87
2003.	8.344	1,77	53,2	0,83
2004.	7.849	1,66	51,2	0,80
2005.	7.352	1,60	48,2	0,72
2006.	7.531	1,64	45,3	0,74
2007.	7.834	1,69	49,6	0,76
2011.	7.215	1,65	47,9	

* Nema podatka poslije 2009. godine

РОДНОСТ (ФЕРТИЛИТЕТ) У ЦРНОЈ ГОРИ

ОСФ по општинама у Црној Гори

Opština	Godina popisa				
	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.
CRNA GORA	113,3	79,9	68,1	63,1	53,2
Andrijevica					52,7
Bar	88,6	68,6	65,6	57,6	48,9
Berane	143,9	93,5	70,1	64,4	64,0
Bijelo Polje	146,0	109,2	92,7	73,6	59,1
Budva	146,0	109,2	92,7	73,6	59,1
Danilovgrad	56,0	65,3	71,3	60,0	48,9
Žabljak	79,9	49,0	51,7	79,6	47,4
Kolašin	103,2	96,6	61,8	48,4	43,5
Kotor	71,2	62,1	67,1	53,9	42,4
Mojkovac	118,9	81,1	63,9	60,0	50,1
Nikšić	111,3	77,1	62,5	60,3	49,1
Plav	187,7	117,7	71,9	63,5	65,1
Plužine	99,0	64,8	51,5	20,6	35,4
Pljevlja	112,4	58,5	55,6	51,9	43,2
Podgorica	120,9	78,8	71,7	67,9	59,7
Rožaje	217,6	183,5	106,6	98,3	75,2
Tivat	74,7	67,4	72,9	50,3	37,9
Ulcinj	123,9	85,1	60,3	61,3	49,2
Herceg Novi	64,3	60,1	55,1	51,1	41,9
Cetinje	76,8	78,0	62,2	63,0	35,8
Šavnik	92,4	60,5	42,2	47,7	31,8

* Opšta stopa fertiliteta po opštinama se ne radi od 2009. godine

- **1961.** године, највећу ОСФ има Рожаје. 217,6! Затим у тој години, слиједе Плав (187.7), Бијело Поље (146.0) Беране 143.0. **Ове 4 општине, имају исту позицију у односу на друге општине у Црној Гори и после 50 година.**

СУФ (Живорођени на 1 жену у ферт.пер.) и ОСФ према регионима

		CRNA GORA	Regioni		
			SJEVERNI	SREDIŠNJI	JUŽNI
1961.	Živorodenih na 1 ženu 15-49 godina	4,07	4,74	3,77	2,96
	Opšta stopa fertiliteta	116,3	135,5	107,7	84,6
1971.	Živorodenih na 1 ženu 15-49 godina	2,83	3,22	2,63	2,39
	Opšta stopa fertiliteta	81,0	92,2	75,4	68,5
1981.	Živorodenih na 1 ženu 15-49 godina	2,41	2,37	2,34	2,29
	Opšta stopa fertiliteta	68,9	73,5	67,2	63,8

- У односу на регионе, од првог послијератног пописа до 1981. године, највећу стопу укупног и општег фертилитета има сјеверни регион, а најнижу јужни. Мада се пад опште стопе фертилитета и просјечног броја живорођене дјеце по једној жени у фертилном периоду наставља у свим регионима, он је у сјеверном региону најизраженији и у интензитету и у динамици испољавања

У односу на процентуално учешће жена изнад и испод 35 година старости у укупном фертилитету

Uzrast u godinama	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.	2011.
15-34	69,5	70,3	65,1	65,2	63,1	58,2	57,7
35-49	30,5	29,4	34,9	34,8	36,9	41,8	42,3

На сцени

Старосни модел фертилитета!

Процентуално се смањује учешће жена испод 35 година (69.5 у 1953, на 57.7 у 2011), а повећава учешће жена старијих од 35 година (са 30.5 у 1953. На 42.3 у 2011.години).

ПРОЈЕКЦИЈА СУФ У ЦРНОЈ ГОРИ

Varijanta - hipoteze o fertilitetu	Region	Godina		
		2005.	2025.	2050.
1. Niski fertilitet				
	Sjeverni	1,67	1,33	1,25
	Središnji	1,67	1,33	1,25
	Južni	1,43	1,29	1,25
2. Srednji fertilitet				
	Sjeverni	1,67	1,85	1,90
	Središnji	1,67	1,85	1,90
	Južni	1,43	1,81	1,90
3. Visoki fertilitet				
	Sjeverni	1,67	2,13	2,25
	Središnji	1,67	2,13	2,25
	Južni	1,43	2,09	2,25
4. Konstantan fertilitet				
	Sjeverni	1,67	1,67	1,67
	Središnji	1,67	1,67	1,67
	Južni	1,43	1,43	1,43
CRNA GORA (UN)		1,64	1,82	1,85

- У пројекцији УН, према средњој варијанти, стопа укупног фертилитета 2050 године у Црној Гори биће **1.86** дјеце по 1 жени у фертилном периоду. Према Монстатовој процјени, стопа ће бити нешто виша (**1.90**) и биће једнака у свим регионима.

ШТА ЈЕ УЗРОК ПАДА РОДНОСТИ?

- Постоји читав низ објашњења за изражени пад стопе укупног и општег фертилитета у многим земљама, па и код нас. Мада се за овај феномен не може окривити само један фактор, већ сигурно да у његовој позадини стоји садејство читавог низа различитих чинилаца .
- **Сумарна последица свих тих фактора је да долази до изражене промјене у старосном моделу фертилитета:**
- 1. Еманципација жене у породици(демократизација у породичном одлучивању
- 2.Запошљавање жене
- 3.Тежња ка дужим стручним и професионалним усавршавањима
- 4.Повећана друштвено-политичка ангажованост жене
- 5.Интезивна миграција село-град. Негативан однос према селу.
- 6.Друштвено-економска криза
- 7.Незапосленост
- 8.Повећање развода бракова (диворцијалитет)
- 9.Унутарпородични конфликти
- 10.Алкохолизам,дрогирање,криминал,малолетничка деликвенција,порнографија, хедонизам (?).....
- **Црној Гори, некада, са високофертилитетном (високородном) традицијом, старосни модел фертилитета угрожава биолошку супстанцу народа!.**

В. УМИРАЊЕ (МОРТАЛИТЕТ)

- Умирање (морталитет) је негативан чинилац у природном кретању становништва. Прати се и изражава општом (ОСМ) и специфичним стопама (ССМ) умирања. Општа стопа морталитета (однос између укупног броја умрлих лица једне календарске године и просјечног броја становника изражен на 1000) може да буде:
 - врло висока (20‰ и више),
 - висока (15-19‰),
 - средња (10-14‰),
 - ниска (7-9‰) и
 - врло ниска (6‰ и ниже).

УМИРАЊЕ (МОРТАЛИТЕТ) У ЦРНОЈ ГОРИ 1951-2018.

(Према попису 1863/84 (“Орлић”) у Нахијској Црној Гори са Брдима, Морачом, Ровцима и Васојевићима која је тада имала 196.238 становника, у току пописне године умрло је 3.938, што значи да је стопа смртности била врло висока (20.0%) На попису 1931. године, стопа смртности била је 14.0%.

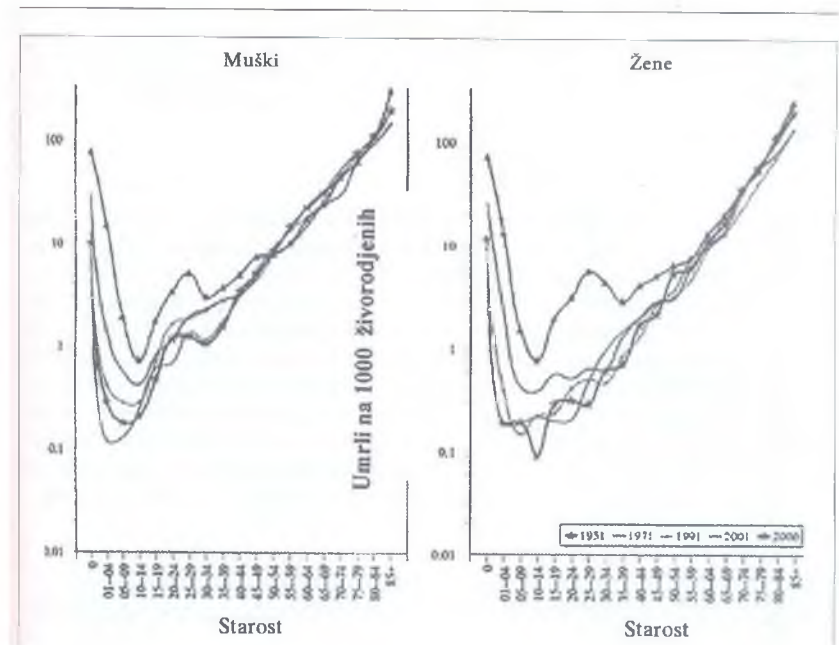
До Другог свјетског рата у свој Црној Гори веома ријетко се могла наћи макар једна једина сеоска кућа у којој није умрло једно, двоје, троје, а у неким и више дјеце у току првих десет година живота)

Према попису 1951. године стопа смртности је била , на нивоу средње (10.9%), опадаће све до 1991, када почиње да се повећава(9,4% у 2011). **Европски просјек је 11%.**

Општа смртност у Црној Гори 1951-2011

Godina	Umrlih	Stopa u %
1951.	4.418	10,9
1961.	3.335	7,0
1971.	3.264	6,1
1981.	3.680	6,3
1991.	3.975	6,4
1998.	5.312	8,8
1999.	5.393	8,9
2000.	5.412	8,8
2001.	5.431	8,8
2002.	5.513	8,9
2003.	5.704	9,0
2004.	5.707	9,0
2005.	5.839	9,2
2006.	5.968	9,4
2007.	5.979	9,3
2011.	5.847	9,4

Стопа смртности по старости и полу

-УМИРАЊЕ ОДОЈЧАДИ-

- Смртност одојчади (дјеце у првој години живота) је један од најважнијих показатеља здравственог стања и поуздани индикатор социо-економског стања становништва. Бројни чиниоци који утичу на умирање дјеце у првој години живота могу се подијелити у двије групе :ендогени и егзогени.
- **Ендогени**, или чиниоци од стране мајке и дјетета су: расна и етничка припадност, старост и здравствено стање жене, односно мајке, донесеност и пол дјетета, хередитет и конгенитални чиниоци
- **Егзогени**, или чиниоци животне, односно друштвене средине су : економска и културна развијеност земље, општа и здравствена просвјешћеност становништва, доступност и квалитет здравствене службе, посебно здравствене заштите дјеце, утицај религије и др.
 - Садашњи критеријуми у процјени стопе смртности су са знатно нижом „љествицом“ у односу на раније:
 - ниска смртност (**испод 4%0**),
 - задовољавајућа (4,0-6,0%0)
 - висока –незадовољавајућа (**изнад 6,0%0**).
 - Најнижу смртност одојчади у свијету има Јапан (1,1%0), Затим Исланд и Сингапур, Естонија, Словенија
 - Хрватска 5,2%0, **Србија 5,4%0**, Сјеверна Македонија 6.3%0 , Албанија 8,7%0

УМИРАЊЕ ОДОЈЧАДИ У ЦРНОЈ ГОРИ

Према првим поузданим пописним подацима, 1931.године,смртност одојчади у Црној Гори , била је веома висока (118.7%) ! Она је на веома високом нивоу и првих послератних година (101.9% 1950.). Низом мјера дјечје здравствене заштите , првенствено превентивних, стопа смртности одјчади је пала до нивоа ниске смртности (испод 4%). То је један од највећих успјеха медицине у Црној Гори!.

Godina	Živorodenih	Umrlo odojčadi	Umrlo odojčadi na 1.000 živorodenih
1950.	11.904	1.213	101,9
1951.	12.894	1.092	84,7
1953.	13.880	1.362	98,1
1961.	12.994	798	61,4
1971.	10.866	302	27,8
1981.	10.335	236	23,8
1991.	9.609	108	11,2
1998.	9.211	128	13,9
1999.	8.828	118	13,4
2000.	9.184	102	11,1
2001.	8.839	129	14,6
2002.	8.499	92	10,8
2003.	8.344	92	11,0
2004.	7.849	61	7,8
2005.	7.352	70	9,5
2006.	7.531	83	11,0
2007.	7.834	58	7,4
2011.	8.258	62	4,4

- **2016**
- Стопа смртности одојчади могла је у Црној Гори бити и нижа да нијесу у значајној мјери утицала два негативна чиниоца. **Први**, ратне прилике изазване НАТО агресијом и социоекономски проблеми у земљи; **и други**, негативна законска регулатива здравствене службе , која је у Црној Гори усвојена 1991.године. Закон о здравственој заштити, усвојен 1991.године, којим је поцијепана до тада јединствена служба здравствене заштите мајке и дјетета, без обзира на јачање стручних кадрова, неминовно прате штетне последице на квалитет здравствене заштите најмлађих.
- **Пројекција УН: 2050 смрт.одојчади 4.9%**

Г. ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ

- . Стопа природног прираштаја покаује колики је природни прираштај због природних промјена на 1.000 становника за једну календарску годину. Под природним прираштајем се подразумијева разлика између броја живорођених и броја умрлих. Природни прираштај може да буде позитиван и негативан. Позитиван настаје када је наталитет већи од морталитета, а негативан када је морталитет већи од наталитета. Код негативног природног прираштаја долази до смањења броја становника, или како се демографски каже, до депопулације становништва. Природни прираштај може да буде :
 - **неповољан (испод 5%)**,
 - **повољан (5-10%)**,
 - висок (10-15%),
 - врло висок (15-20%),
 - ванредно висок (преко 20%).

ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ У ЦРНОЈ ГОРИ 1948-2018

У Нахијској Црној Гори са Брдима и Васојевићима, према попису 1863/4 природни прираштај је био висок **13.3%**- рођених 6.550, умрлих 3.938 (рођених +2.612).

До Другог свјетског рата у Црној Гори се умирало масовно, али се још више рађало. То је био услов опстанка и врело живота)

Godina	Prirodni priraštaj	
	Broj	Stopa u ‰
1948.	7.916	20,9
1953.	9.105	21,6
1961.	9.659	20,4
1971.	7.602	14,4
1981.	6.655	11,3
1991.	5.636	9,2
2003.	2.641	4,3
2004.	2.142	3,5
2005.	1.513	2,4
2006.	1.563	2,5
2007.	1.855	3,0
2011.	1.368	2,2

- Стопа природног прираштаја рапидно пада, и ако настави овим трендом, већ 2040 године, а могуће и прије, у садејству негативних фактора доћи ће до **депопулације !**
- (изумирања)

- 2017 909 1,4
- **2018 766 1,2**

ПРИРОДНИ ПРИРАСТАЈ ПО ОПШТИНАМА У ЦРНОЈ ГОРИ 1948-2018

Tabela 43. Stopa prirodnog priraštaja u opštinama Crne Gore 1971–2011.

Region/ Opština	1971.	1991.	2003.	2005.	2006.	2007.	2011.
CIRNA GORA	14,3	9,7	4,3	2,4	2,5	3,0	2,2
SJEVERNI							
Andrijevica			-2,6	-4,8	-3,7	-4,7	-5,5
Berane	16,0	11,5	6,2	3,2	3,8	5,3	0,9
Bijelo Polje	19,8	11,4	4,9	2,6	1,4	3,7	2,0
Žabljak	8,5	3,5	-1,9	-5,6	-5,6	0,0	-8,4
Kolašin	18,1	6,7	-3,0	-5,1	-5,7	-6,8	-6,0
Mojkovac	16,2	7,4	2,1	-1,3	-2,6	-6,5	-3,1
Plav	11,0	12,0	6,1	4,2	4,5	1,9	0,6
Plužine	11,0	1,9	-3,9	-6,0	-6,4	-2,0	-10,8
Pljevlja	10,2	9,2	0,0	-2,0	-2,7	-3,3	-7,6
Rožaje	33,2	20,9	15,6	11,9	11,3	10,7	9,6
Šavnik	7,7	3,5	-5,0	-6,7	-4,0	-5,1	-8,7
SREDIŠNJI							
Danilovgrad	4,9	8,3	-1,4	-0,4	-2,5	0,4	-1,2
Nikšić	13,1	8,2	3,6	1,4	1,5	1,4	0,7
Podgorica	16,6	13,5	7,8	5,9	6,0	6,4	6,2
Četinje	11,1	4,6	-3,0	-4,7	-1,6	-7,0	-1,4
JUŽNI							
Bar	8,1	6,9	2,8	1,8	3,2	1,6	2,8
Budva	9,0	8,8	6,6	5,5	3,6	8,5	5,8
Kotor	7,4	-0,3	-0,1	-2,1	-0,6	0,04	1,2
Tivat	9,2	3,4	0,7	0,7	-0,4	3,4	1,1
Ulcinj	14,8	11,6	2,0	1,3	1,5	3,7	1,5
Herceg Novi	8,5	4,4	1,4	-0,6	0,06	1,1	-0,3

- 2017 2018
- 1,4 1,2

- 2011 г депопулација у 11 општина

2018 у 15 општина депопулација

(Андријевица, Беране, Б.Поље, Даниловград, Плав, Жабљак, Колашин, Мојковац, Петњица, Пљевља, Плужине, Улцињ, Х.Нови, Цетинје, Шавник)

КОЈИ СУ СУШТИНСКИ ПРОБЛЕМИ У КРЕТАЊУ ПРИРОНИХ ПРОМЈЕНА СТАНОВНИШТВА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1946 ДО 2018.ГОДИНЕ

- **НЕГАТИВНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ ПРИРОДНИХ КРЕТАЊА**
- - Године 1991. два прецизна показатеља плодности, односно нивоа рађања, пала су испод нивоа потребног за просту замјену генерација :стопа укупног фертилитета (испод 2.1) и нето стопа репродукције (испод 1),
- - Смањење броја живорођене дјеце и стопе наталитета (са 14.428 живорођених, 1954.године, на 7.215 у 2011.години.Стопа наталитета износила је 33.4‰ у 1954.години, а 11.5% у 2005.години),
- - Пад стопе укупног фертилитета (СУФ) са 4.67, у 1951.години, на 1.65 живорођених на једну жену у фертилном периоду , у 2011. години .СУФ од 1.65 је далеко испод стопе од 2.1, којом се обезбјеђује проста репродукција становништва
- - Стопа укупног морталитета становништва је порасла са 7.0‰ у 1953.години на 9.4‰ у 2011. години,
- - Пад стопе природног прираштаја (СПП) са 21.6‰ у 1993. Години, на 2.2‰ у 2011.години.Пад стопе природног прираштаја прати и пад виталног индекса са 290.7‰ у 1953. на 123.4‰ у 2011.години.Ово указује на негативне тенденције у природном прираштају са елементима депопулације.
- **Неповољна стопа ПП стално ће опадати, до 2040. када би у случају садејства негативних фактора могла да буде негатвна**

Негативни показатељи које нијесмо анализирали у овом саопштењу

- Неке од значајних показатеља негативних природних кретања у Црној Гори, до којих смо дошли због ограниченог времена и простора нијесмо анализирали. А веома су важни:
 - - Висок проценат и стално повећање **целибата** .**Сваки трећи мушкарац (39%) од 35-39 година** и жене од 30-34 године (22.4%) су 2011. године нежењени, односно неудати.
 - - Пад броја **склопљених бракова** са 4.155 у 1953., на 3.528 у 2011. Години.
 - - Пораст броја **разведених бракова** са 250 у 1953. На 471, у 2011. години,
 - - Негативне тенденције природних промјена посебно су угрозиле **структуру породице** у Црној Гори., која је у фази забрињавајућег уситњавања и ерозије,
 - - Стално **повећање старог у укупном становништву** (старосне пирамиде све више личе на печурке.Ово ће имати далекосежне негативне последице , посебно демографске, економске и социјалне),
 - -Према попису 2011.године у свим општинама Црне Горе дошло је до **пада учешћа дјеце испод 18 година** у укупном становништву , у односу на предходну пописну 2003. Годин, и раније пописне године

3

ЗАКЉУЧЦИ

Од 1497. године , када је “земља Црнојевића” тј. Зета, припојена Скадарском санџаку под именом Кара Даг, становништво четири нахије Старе Црне Горе (Цетињске, Ријечке, Црмничке и Љешанске) живећи у брдовитим, тешко приступачним крајевима , погодним за одбрану од Турака изложено прогонима, похарама,и борбом за голи опстанак , изоловано **пуних 300 година, веома се мало увећало, а у једном значајном периоду од 150 година чак и бројчано смањило.**

Позитивни токови природних кретања становништва Црне Горе , зачети почетком XVIII вијека, настављени све до Другог свјетског рата, усмјеравани су, у највећој мјери, процесом природне саборности једнородног народа у вјековној борби за вјеру, слобду и државотворни простор. **Умирало се и гинуло масовно, али се још више рађало.**

Без саборности једнородног народа нахијска Црна Гора не само да не би могла , као матица, усмјеравати процесе стицања будуће државности , већ би била изложена трајном ризику нестајања.

Током друге половине 20.вијека Црна Гора је била изложена снажном процесу демографске транзиције. Од земље са високим растом укупног становништва , са младом старосном структуром и равномјерно распоређеним становништвом, трансформисала се у земљу , са ниским укупним растом становништва , пољуљаним старосним стаблом и неравномјерним размјештајем становништва.

Најважније компоненте природних промјена становништва (рађање, плодност и природни прираштај) у Црној Гори се већ дуже вријеме налазе испод нивоа потребног за просту репродукцију са негативним трендом забрињавајућих размјера. **У 2018 . години 15, од 22 општине Црне Горе, имају негативан природни прираштај (Андријевица, Беране, Б.Поље , Даниловград,Жабљак, Колашин, Мојковац,Петњица,Плав, Плужине, Пљевља, Улцињ, Х.Нови, Цетиње, Шавник)**

Демографским пражњењем сјеверног региона , масовним исељавањем, послије 1961.године, са демографском ерозијом која је посебно уништила руралне просторе, у значајној мјери је редукован репродукциони потенцијал најпотентнијег простора Црне Горе (32,3% државне територије). Значајан репродуктивни потенцијал и из других руралних простора Црне Горе , који је тако напустио вјековно природно станиште,у новим условима, макар сав био редистрибуиран унутар Републике, поприма нове, углавном негативне репродуктивне навике и свијест, супротне дотадашњим. **Тако је футуролошка будућност села , према којем Црна Гора има историјски дуг, постала апсолутно неизвјесна.**

Процес демографског старења ,неприродан размјештај становништва са поремећеном симбиотичком везом села и града и пријетећа депопулација , већ деценијама нагризају, а сада већ директно угрожавају биолошку, репродуктивну и продуктивну супстанцу Црне Горе,

Програм мјера демографског опоравка, којим ће се повећањем наталитета остварити позитиван раст становништва у нивоу потребном за општу репродукцију, једна је од приоритетних обавеза, са којом се Црна Гора одавно морала одговорније суочити. Опорављени наталитет мора бити главни извор људских ресурса, тим прије што у конкуренцији са развијеним свијетом , ми не можемо рачунати на куповину радне снаге и иоле значајније имиграционе процесе. А, према пројекцији УН миграциони салдо у Црној Гори веома брзо биће раван нули, или негативан. Аксиоматска је чињеница да су имиграције монопол богатих земаља, што Црна Гора ни у најоптимистичкијим пројекцијама, не може бити у првој половини 21.вијека

- Ако се Програмом мјера демографског опоравка не уздигне сопствена биолошка, репродуктивна и продуктивна снага, и спријечи њено одливање из земље, сви планови и развојни програми немају реалну основу и осуђени су на неуспјех.

А становништво ће, ионако малобројно, издвојено из своје природне и матичне цјелине једнородног народа , у економски осиромашеној и презадуженој Црној Гори, губећи изворну снагу, традиционалне и етичке вриједности, утапати се у актуелне токове, сумњивих вриједности и НЕСТАЈАТИ !

На крају, пручавање једног проблема, ма колико било квалитетно обрађено, ако не нуди решење, нема пуну вриједност. Имао сам част да будем члан тима стручњака, предвођених почившим академиком Петром Влаховићем, у потпројекту „ПОПУЛАЦИОНИ АСПЕКТИ“ капиталног пројекта ЦАНУ „ЦРНА ГОРА У 21. СТОЉЕЋУ У ЕРИ КОМПЕТИТИВНОСТИ“ .

Резултати студије „ДЕМОГРАФСКИ И ПОПУЛАЦИОНИ ПРОБЛЕМИ У ЦРНОЈ ГОРИ“, међу којима је и моја скромна монографија “Природне промјене становништва Црне Горе од 1497 до 2011. године” штампани су и достављени Влади Црне Горе , са Предлогом мјера за демографског опоравак Црне Горе. Нажалост, повратне информације и мјера предвиђених нашим пројектом није било.

Бојим се, да је **БОРБА ЗА ” ДОМОВИНСКИ ИДЕНТИТЕТ”** , за неке важнија **ОД БОРБЕ ЗА ДЕМОГРАФСКИ ОПОРАВАК БИОЛОШКИ УГРОЖЕНОГ НАРОДА ЦРНЕ ГОРЕ!**

